

Марин БУРАШИН
Čaba MAGYAR

АРХИТЕКТОНСКО-ИСТОРИЈСКА АНАЛИЗА ПАНСИОНА НА ЗЕЛЕНОЈ ПЛАЖИ У ЗЕЛЕНИЦИ

УВОД

Зграда бившег Пансиона на зеленој плажи у Зеленици, налази се уз југоисточну падину атрактивног брда Лаловина, на самој обали мора, заклоњена од Јадранске магистрале преосталим дрвећем некадашњег парка.

Положај Лаловине је на симетричној раздјелици јужног валовитог контакта масива Орјена и мора, између Ривијере на истоку са својим тихим амбијентима насеља Кумбор, Беновићи, Баопићи и западне, густе урбане концентрације Херцег-Новог и Игале са великим хотелима и одмаралиштима.

Локација Пансиона и Лаловине је тежиште будућег планског опредељења развоја главних туристичко-хотелских капацитета.

Пансион на зеленој плажи, као објекат намењен туризму, основао је dr Anton Magyar, поријеклом из Мађарске, и представља први такав комплекс на јужном Јадрану од 1902. године.

Послије златног доба економског и културног просперитета Боке Которске у XVII и XVIII вијеку, у току XIX вијека долази до нагле пропasti поморске привреде која је била основни извор благостица становништва Боке.

Први импулс могућности туристичке понуде у функцији привредног развоја, осјетио је власник Пансиона и од 1905. године заокружио капацитет на око 50 лежаја и 5 апартмана са организованом туристичком понудом (стационар, исхрана, плажа, излети и др.).

Између два рата, наследник Adorjan Magyar наставља хотелијерску дјелатност оплемењујући партије ентеријера и екстеријера новим мотивима обликовања, у циљу проширења и развијања туристичке понуде у оквиру захтјева већ пробирљивије клијентеле европског нивоа.

Послије ослобођења и покушаја оживљавања ове дјелатности, учињена је „медвеђа“ услуга туризму овог краја и на почетку туристичког „бума“ 1960. године, објекат је прешао у функцију и власништво дјечјег одмаралишта затвореног типа.

Разлоги износиња архитектонско-историјске анализе овог објекта на научном склопу Културно-историјски споменици Боке Которске и туризма су вишеструки:

— Иницирање ревалоризације не само зграда и предмета као објекта заштите, него и комплекса синтезне вриједности намјене, историчности, локације, архитектуре и потенцијала развоја.

— Чињеница да је Пансион био први хотел на јужном Јадрану. Самим тим и организована понуда и дјелатност хотелског туризма, као нове привредне гране, мора имати у самом туризму одговарајући заслужни третман.

— Настојање да се за једну нову функцију — туризам на прекретници вијекова нађе одговарајућа форма архитектуре и примјењене умјетности, чиме је остварена физичка документарност једног преломног времена.

— Чињеница да је као архитектонска форма и функција у великој мјери остао преко 80 година у намјени за коју је и саграђен, упркос зубу времена, стихији земљотреса и неодговарајућих адаптација.

— Потребно је само мало да би се његови потенцијали поново разбуцвали у оквирима планираног хотелског центра Лаловина.

СТАЊЕ УРБАНИСТИЧКО-АРХИТЕКТОНСКЕ ТЕОРИЈЕ И ПРАКСЕ У ВРИЈЕМЕ НАСТАНКА ОБЈЕКТА

Читав XIX вијек карактеристичан је по „анти-стилу“ развоја архитектонске мисли и праксе у Европи, који је настао као нужан излаз из борсокака после лепршавог барока, рококоа те умјеренијег и достојанственијег класицизма XVIII вијека.

Како је свеукупна људска дјелатност у међусобним преплићанијима и утицајима, тако је и архитектура XIX вијека директан резултат развитка и стања економије, науке и технике.

Основне принципијелне карактеристике архитектуре су дефинисане термином — ИСТОРИЦИЗАМ, тј. имитација ранијих, скоро свих стилова у архитектури, са готово редовним мијешањем архитектонских елемената различитих старијих стилова и на једној јединој згради (ЕКЛЕКТИЦИЗАМ).

У читавој историји архитектуре никада није дошло до таквог раскола између форме, функције и конструкције тј. инжењерства и архитектуре.

Напретком технике у грађењу и примјеном на конструкције настала је „иника“ око проблема екстеријерног идентитета објекта, зграја, улица и градова, која је разријешена линијом мањег отпора, односно вјештачким обликовањем фасада имитацијом стarih „проверених“ стилова на савремену конструкцију, материјал и функцију.

На такве конструкције и нове материјале (гвожђе, цемент, стакло, алуминијум, гума, армирани бетон и др.) које је урадио инжењер, архитекта је пројектовао фасаде третирајући их као дводимензионални систем (платно) без стварне везе са намјеном и функционалношћу објекта.

Главни видови историјизма су: класицизам, академизам, парпурлартизам, романтизам, маниризам, формализам и др., али им је резултат у суштини једнак.

На прелазу XIX у XX вијек, јавља се реакција на овакву архитектуру (послије хиљаде објекта веома значајних и великих који су грађени по читавој Европи), у виду стилова (условно названих) СЕЦЕСИЈЕ у Њемачкој и ЈУГЕНДСТИЛА у Аустрији, као зачетника каснијег цијепања на функционализам и конструктивизам у архитектури, односно зачетника стварања импресионизма, кубизма и осталих ликовних правца у сликарству, као и порива развоја индустријског дизајна.

Сецесија (више архитектура) и Југендстил (више ентеријера) покушавају поново саставити изгубљену цјеловитост функције и форме, што резултира необичним облицима, мирнијим илюхама (без алузија на историјске стилове) коришћењем апстрактне, оријенталне или билоје орнаментике, те коришћењем спектра необичних боја (хладни и сиви тонови на зградама).

У градовима XIX вијека дешавају се драстичне промјене изазване наглом индустријализацијом, тј. наглим приливом руралних становника (и породица) који преко ноћи постају индустријски радници и насељавају и онако чеке просторе наслијеђених срдњовјековних градова, и то обично у близини индустријских зона, које узимајући концентрацију, елеменат рационалности и профита, крајем XIX и почетком XX вијека, доводе град на границу колапса у погледу услова живота и рада.

Сигурно да такав град, нун чви и дима, гужви и крими нала, тотално одудара од вјенгачки накићених архитектонских фасада антике, готике или барока.

Овај кошмар на ников града покушала је да разријеши АТИНСКА ПОВЕЉА, тек 1933. године, чија је неспретна примјена до данас изазвала разној totally „функционалистичког“ града, тј. стриктно зонирање („градови-спаваонице“), односно праву поплаву „небодеризма“ којој и најмањи градови нијесу одољели, па тако ни Херцег-Нови, ни Игало.

Простор Југославије се одувијек налазио у зони укрштања утицаја култура Запада и Истока, дајући увијек и свој лични печат, па тако и у архитектонским концепцијама.

Међутим, утицај историјизма (поготово што је романтизам у књижевности и музici био важан фактор идеја националних ослобођења потлачених народа) био је толико јак да га налазимо и у просторима јужног Јадрана, па тако и Боке Которске у специфичним комбинацијама са традиционалним облицима „капетанске“ и „бокешке“ куће.

Зграде у већим градским насељима биле су под јаким утицајем ренесансе и барока, што се наставило и у XIX вијеку али методом историјизма. Примјена склектицизма се одвија чак и у периоду између два рата.

Познатији објекти у стилу историјизма у Херцег-Новом су: бивши хотел Бока — неокласицизам и барок, Сахат кула — неоготика, Историјски архив — неоготика, Нова галерија — неоренесанса, Завичајни музеј — необарок, итд.

Од објеката који би се могли уврстити у ризницу сецесионистичког приступа архитектури, евидентни су: кинотеатар „Орјен“ и зграда „Тапавица“ преко пута парка „Бока“.

Некритичка примјена конструктивизма и функционализма, те „солитерска револуција“ је посебна тема и доказ како се из крајности расцјена функције и форме XIX вијека, за само сто година долази до друге крајности, архитектонска форма је постала форма саме функције а не архитектонског објекта.

ОСНОВНЕ ИДЕЈЕ И КОНЦЕПЦИЈА ИЗГРАДЊЕ ПАНСИОНА

Будимпешта (одакле је крајем XIX вијека дошао власник и градитељ будућег хотела) је била у центру збијања европске културе и умјетности, тако да су dr A. Magyari била позната креташа и размишљања европске интелигенције и по питању архитектонских оријентација.

Дошао је из простора где су се у то доба (стигајем материјалних ефектива, јачањем велепосједничке и капиталистичке привреде) подизали љетњикови и виле у равничарским пољима Панонске низије, по историјистичком рецепту, који се састојао од самог објекта „каштела“ склектичарских карактеристика и новоподигнутог парка са раритетима флоре из свих крајева свијета, као и са игралиштима, стазама, базенима.

Вјероватно је такву идеју имао и Anton Magyari грађећи одговарајућу локацију која би могла задовољити овакве захтјеве.

Неоспорно је да локација са југонисточне стране Лаловине задовољава овако „пренесену“ визију комплекса с тим што уместо базена има море, а парк се могао обогатити таквим раритетима који у Панонији због климе нијесу могли опстати.

Простора у Боки, па и читавој Јадранској обали, у то време било је на претек, јер утицај индустријализације и урбанизације одвијали су се у велиkim центрима и они се у јачој мјери на овим просторима (Бока) осјећају тек сада — загађењем залива штетним отпадним водама као и великом концентрацијом стамбене изградње (викенд-куће).

Први објекат — породична вила, коју је пројектовао сам власник на мјесту садашњег објекта сам за себе представља веома интересантну форму, међутим, нијесу сачувани документи о архитектури осим једне нејасне фотографије са мора, на основу које се може условно закључити:

- објекат је био веома једноставне форме, без секундарних детаља који би наговијестили историјистички приступ;
- плохе су смирене, отвори правоугаони и без имитација стубова или лукова;
- вила је грађена од камена и обложена малтером;
- кров је био раван, покривен шљунком;
- функционално је имао дviјe стаже, u приземљу су по-моћни просторије (кухиња, оставе) а на спрату је био ходник према сјеверу из кога се улазило у стамбене просторије;
- према мору је била отворена тераса и веранда са великом стакленом површином;
- форма је била кубична и једноставна, тако да је тешко без додатних истраживања процијешити да ли је овакав објекат био завршен, с обзиром да се већ идуће године почeo дограђивати по сасвим другој концепцији, или је овакав какав је на снимку био довршен, а идеје за доградњу су се јавиле накнадно.

С обзиром да и са лијеве стране (гледано са мора) има велику стаклену површину веранде, размишљања иду у прилог цјеловитости овог првог објекта, без свјесних претензија касније изградње хотелских капацитета (туризам као приредба грана у свјетским кретањима је био на почетку, ако Thomasa Cooka сматрамо претечом савременог туризма).

Овај први (стамбени) објекат се „утопио“ у будући и то експонтирочно, тј. десно од осовине симетрије садашњег здана.

Ако прихватимо могућност да је тај први објекат био самосталан и цјеловит као породична вила, онда га можемо сврстати у архитектuru реакције на историјизам, тј. у регистар ријетких објеката (свјесне или спонтане) сенесије, ако не чак и елементарног функционализма (чисти хубуси, конструкција, обрада).

До 1905. године изграђене су бочне и садашња кула, лијеви и средњи дијел, све то у стилу типичног историцизма, тј. имитације „тврђаве на мору“ са свим карактеристикама еклектицизма (мешавина облика различитих стилова) са најприхватљивијом дефиницијом вила романтицизма.

Тврђава на мору, свјесно грађена са функционалним захтјевима пансиона као формом не може задовољити функцију, што се може видjetи и по распореду соба у кулама (нерационалност и недефинисаност, немогућност комуникације и др.).

Изградњом хералдичког облика тврђаве-пансиона „поједиц“ је онај први прекубистички објекат који је и функционално прилагођен самом пансиону, пошто је породица изградила још два објекта у позадини, који су својом архитектуром изузетно заштимљиви и захтијевају посебну анализу.

Изградњом тврђаве учињен је корак назад, што се тиче архитектуре, и објекат се може свrstati у реј еклектичарског романтицизма са расијепом функције (пансион, собе, ресторани, комуникације) и форме (куле, бедеми).

Наравно да су рјешења била у корист форме, тј. оријентација соба је била према условима које су давале куле, а ресторан је био у веранди окренут мору и то је био главни простор у читавом објекту.

Очигледни елементи историјистичког приступа обради објекта су и „слијени“ отвори свула по фасадама, који су ликовно у равнотежи, али их функционално нема у згради.

Међутим, добијени архитектонски објекат (урађен са мотивом привлачења хотелских гостију — туриста, не само почијом, него и обликом) у функцији је туризма као привредне гране, и представља први хотелски капацитет на јужном Јадрану.

Очигледно још један ниво расијена форме и функције у корист функције (туризам) у оно вријеме.

Да је објекат дефинитивно изграђен у сецесији, сигурно би имао далеко бољи третман и својом архитектуром.

Овако је велики значај објекта као споменика туризма у времену кад је доминирала архитектура којој он и припада.

Вриједност укупног склопа: објекат, парк, залеће, почетак туризма, макро локација, несумњиво дају значај читавом овом простору па и самом објекту као доминантној физичкој дефинисаности.

У функцији туризма је цјеловит архитектонско-урбанистички просторни систем као и уређење парка — по принципима хортикултурног историцизма (смјена партерних и солитерних партита) са посебним квалитетом биљака и дрвећа са разних страна свијета.

Сличном поступку је касније подвргнут и хотел Бока у Херцег-Новом. Прво жељезница а касније и Јадранска магистрала, негативно су утицале на ширу просторну компоненту хотелског склопа у данашњем смислу, јер су развојише гај у западу и саму обалу са хотелом, а све у „сјеници“ потенцијала Лаловине.

Још једна битна димензија сваког архитектонског система је његов унутрашњи простор.

Власник хотела између два рата Adorjan Magyari, син оснивача, умјетнички образован, уредио је ентеријер зидног платна улазног дијела и неких лијелова источних просторија.

Трагови тих фресака на тамнопрвеној позадини изведени доминантним златним орнаментима на бази мађарских фолклорних и биљних мотива, више не постоје осим на фотографијама, али гледајући у функцији обраде хотелског ентеријера, овај сегмент се ишак мора довести на линију специфичног јутендастила коме су основни мотиви (као реакција на историјализам) геометријске и биљне стилизације тј. орнамент.

Не улазчи у валоризацију сликарских квалитета и значаја (то је задатак историчара умјетности) може се констатовати да је присуство елемената мађарског фолклора у орнаментима ентеријера директна и свјесна надопуна романтичистичке концепције архитектуре тврђаве, док је форма и техника обраде ентеријера директна веза са јутендастилом са почетка вијека, односно архитектуром приобитног објекта, чиме је крут цјеловитости објекта као архитектонској цјели завршен.

Читава ствар је добила и ширу локацијску димензију сецесионистичким елементима у парку које је Adorjan Magyari власторучно израдио (мостић у парку, скулптурални елементи).

Још једно запажање у ликовно-обликовно-амбијенталном домену потврђује просторну логику свега што је досад павдено.

Основни мотив (као симбол локације — хотела — парка) везан је за биљку зеленику (*Phillyrea media*), зелену боју, по којој је и мјесто добило име.

Зеленика као симбол акцептирана је у основу визуелног идентитета хотела и туристичке дјелатности од почетка (од 1902. г.) и самим називом: „ПАНСИОН НА ЗЕЛЕНОЈ ПЛАЖИ“ и комплетним пратећим елементима пропаганде (проспекти, сувенири, писма и др.).

Куле су изграђене од црвене опеке и дају контраст зеленој позадини.

Уређење ентеријера у централном дијелу на првеној подлози дефинише и везу са кулама, односно додаје ентеријерни квалитет равнотежи комплементарних боја: зелене и црвене.

Adorjan Magyar је подигао јом једну стажу на крилима објекта поштујући симетричност тврђаве, чиме је хотел добио облик који има и сада.

Међутим, послије II свјетског рата долази до реконструкције и адаптације на штету цјеловитог објекта, уклањањем најквалитетнијег простора — веранде и адаптацијом у спаваће собе, те уклањањем мањих пластичних декоративних елемената.

Функција хотела од 1960. године престаје бити комерцијалног карактера и постаје тјечје одмаралиште затвореног типа па се врши адаптација појединих простора у циљу прилагођавања новим захтјевима (капацитет 150 дјече).

Станje екстеријера самог објекта није претрпјело веће измјене осим уклањања веранде, док је парк изгубио првобитну концепцију одиоса партерних и виших дијелова.

ПРОСТОРНО-ПЛАНСКА ОРИЈЕНТАЦИЈА

У оквиру урбанистичког усмјеравања и дефинисања намјене извршиће се анализа досадашњих релевантних планова и програма, као основних законски условљених докумената.

Генерални урбанистички план Боке Которске за подручје општине Херцег-Нови, усвојен 1971. године као дио Регионалног плана јужни Јадран, простор хотела и залећа уопште не третира у функцији туризма.

На том простору усвојена је намјена УРБАНИ ПАРК, која подразумијева отворене зелене просторе, парковски уређене са стазама — шетницама, рекреационим и елементарним спортским садржајима као и дјечјим игралиштима.

Вјероватно је недовољно анализиран значај и потенцијал овог објекта и околног подручја а пропило је и десетак година од продаје објекта кориснику из Сарајева.

Детаљни урбанистички план Зеленике, усвојен 1974. године третирао је ово подручје у функцији туристичке понуде, дефинишући зону предметног објекта и околине у склону ширег система са осовином на Лаловини, међутим, без егзактних планско-топографских показатеља у смислу капацитета и осталих услова јер је уређење саме Лаловине пренио на будући план Мезина, који је тек сад у фази израде.

У фази концептирања Основа генералног урбанистичког плана Херцег-Новог који обухвата читаво приобаље, у циљу студиознијег приступа појединим сегментима простора урађена је „Студија развоја туризма и здравственог туризма на приобалном подручју СР Црне Горе“ која је и сенарративно обрадила сваку општину па тако и Херцег-Нови.

Ова ступија предлаже равномјерији распоред хотелских капацитета (укупно 9.000 лежаја) до 2000. године и то у зони Херцег-Нови — Зеленика 1.800, а посебно усмјерава капацитет од 800 лежаја комерцијалног туризма на Лаловину.

Разрадом Основа генералног урбанистичког плана дошло се до сазнања да је простор Лаловине и њених обронака (према Мељинама и Зеленици) изванредан потенцијал будућег хотелско-туристичког центра са могућношћу организације око 1.400 лежаја (према Мељинама уз Лаловину — 200, сама Лаловина — 800, Пансион — 200 и нова локација уз море „Дунђеровић“ — 200).

Са потенцијалом заљева Лаловине и гаја Пансиона могуће је остварити и изузетно квалитетне садржаје рекреације и спорта не само у функцији туризма него и за становништво.

Локација Лаловине је остала сачувана од непланске индивидуалне изградње иако има изузетно повољан положај у односу на море, инсолацију и саобраћајну инфраструктуру и готово теометријско тежиште херцегновске обале од Игала до Каменара.

Лаловина се налази у конкавном дијелу централне зоне са симетрично постављеним увалама Мељина и Зеленике, те конвексних обала Херцег-Новог на једној страни и Ривијере на другој.

Концепцијска оријентација Основа генералног урбанистичког плана у овој фази је изградња главне аутобуске станице у Мељинама, а путничко-теретне луке и евентуално марине у Зеленици, чиме локација Лаловине добија централни значај у смислу туристичке понуде комерцијалног туризма (изузимајући здравствени).

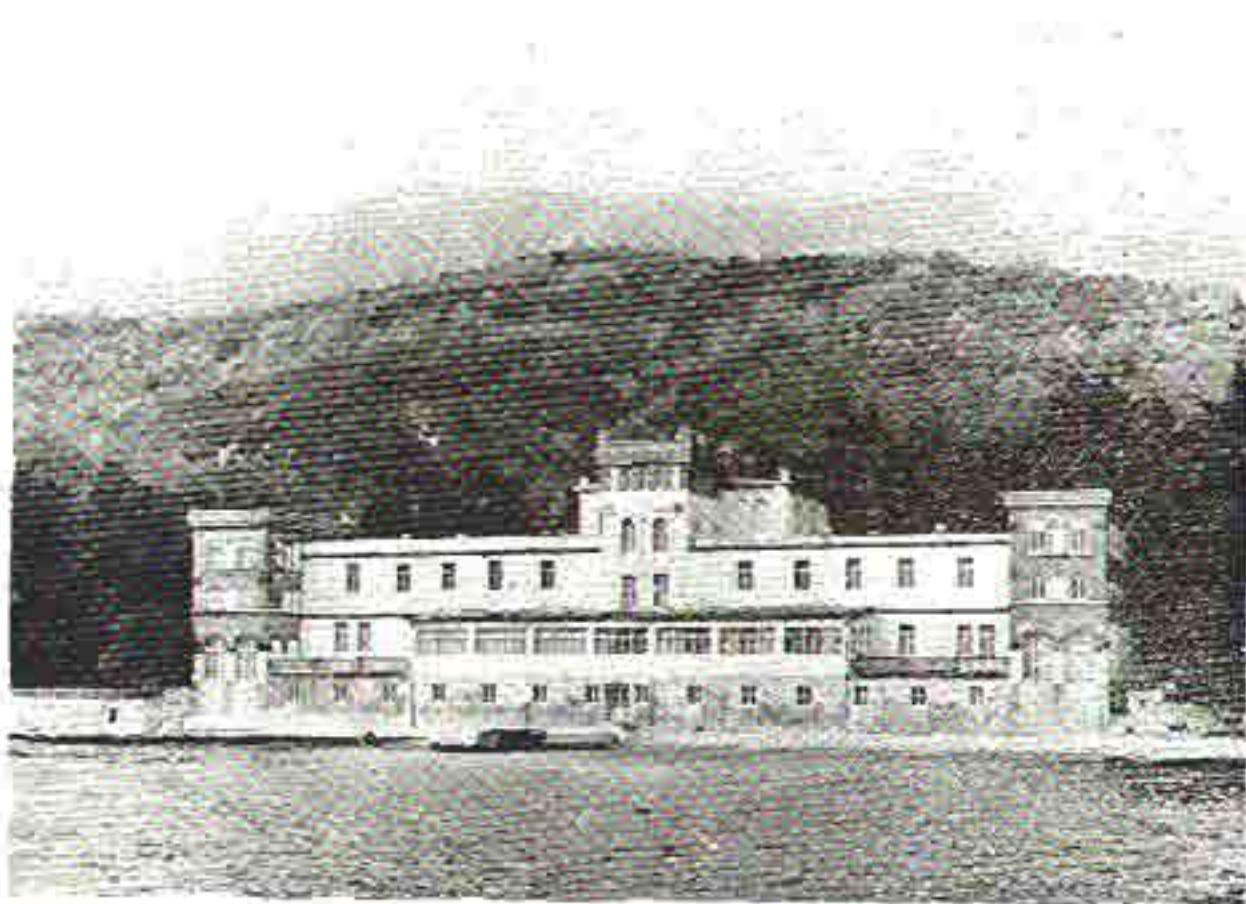
Физички и функционални ембрион овог будућег великог комплекса је (још од 1902. г.) предметни ПАНСИОН НА ЗЕЛЕНОЈ ПЛАЖИ и представља логичну основу за реализацију оваквог концепта.

Иzmјене и допуне дијела детаљног урбанистичког плана Зеленике на нивоу предлога разрађује овакву планерску оријентацију у смислу реконструкције и санације самог Пансиона са око 200 лежаја комерцијалног хотелског капацитета, тј. превођење понуде типа одмаралишта у хотел, најмање, „Б“ категорије и изградње локације „Дунђеровић“ функционално везан за Пансион, водећи рачуна да ће и оно бити саставни дио Туристичког центра ЛАЛОВИНА.

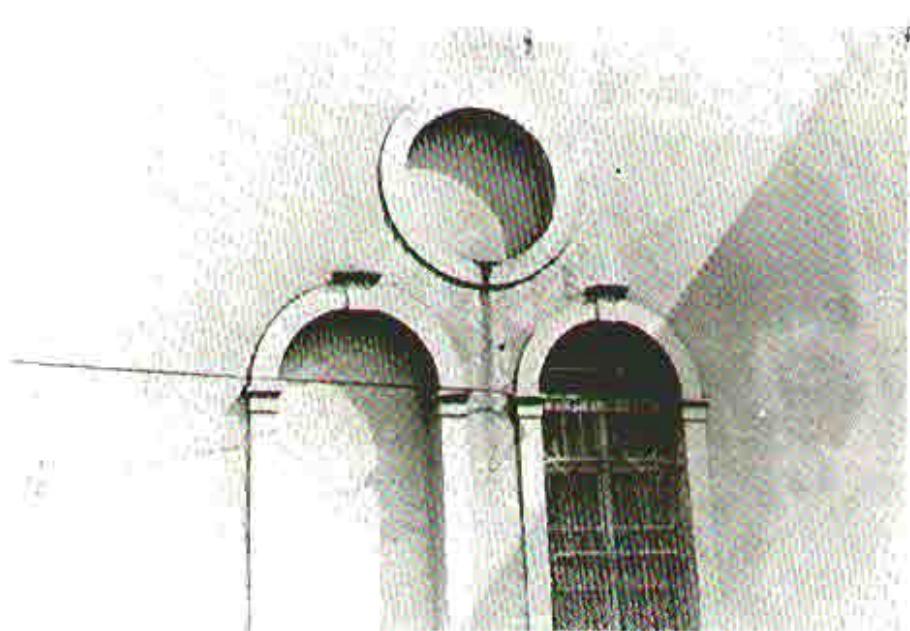
План предвиђа реализацију нових 400 лежаја до 1990. године, а Лаловина до 2000. године.

Архитектонски гледано, сам објекат у свом данашњем стању морао би се реконструисати и санирати водећи рачуна о спrijедећем:

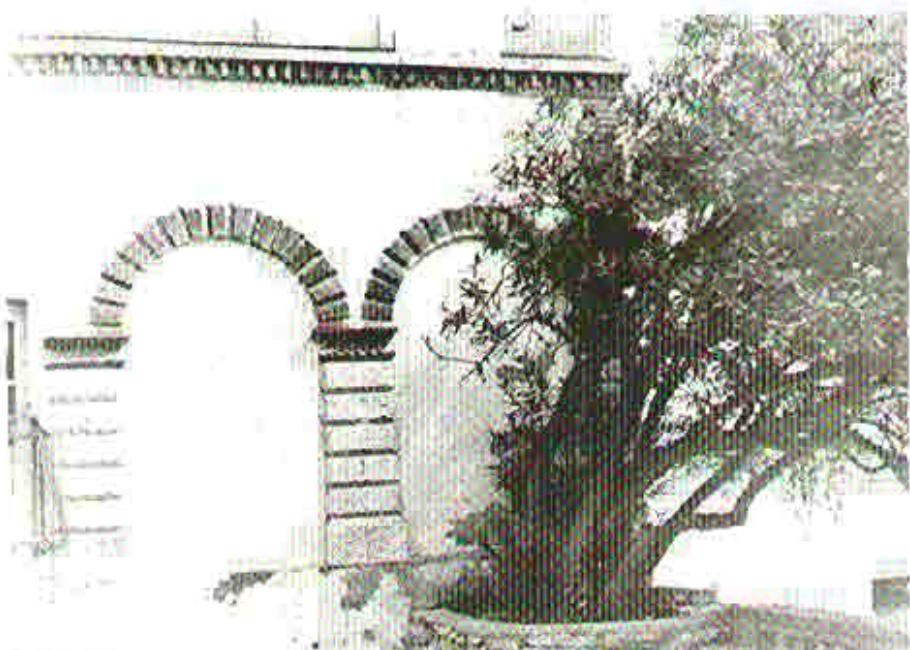
- a) Просторно симетрична доградња према парку са атријумима и функционалном реконструкцијом за хотел.
 - b) Вратити дрвену веранду са средишњим еркером као главну салу будућег хотела.
 - c) Вратити секундарна обиљежја историјистичко-романтичарске форме „тврђаве“ без обзира што је то „псеудо-стил“ (као шпр. првобитни прави и „слијепи“ отвори, зубчи на кулама и др.).
 - d) Треба наћи архитектонско-обликовању рјешење идентификације и наглашавања форме и простора првобитног објекта до изградње кула, а који је сад инкорпориран у читав комплекс.
 - e) Наћи рјешење улазног дијела ентеријера сецесионистичко-југендстилском реконструкцијом (према документима оригиналa или интерпретацијом на бази основних ликовних елемената оригиналa — црвена подлога, златно-бижни орнаменти, фолклорни мотиви) која представља незаобилазни дио гараниције јединства архитектонског здања.
 - f) Парк ријешити у смислу реконструкције стања између два рата и новизивањем са зеленом зоном око будућег сегмента „Дунђеровић“ са којим мора сачињавати цјелину вишег реда.
 - g) Генерални концепт просторног развоја подразумијева пролаз трасе шеталишта кроз Зеленику са сјеверне стране самог објекта Пансиона те парк представља тачку спонтаног заустављања и одмора, те их треба планирати и пројектовати као комплементарне а не међусобно антагонистичке функције.
 - h) Плажу испред ових првих капацитета уредити у смислу пјешчане и шљунковите плаже, одговарајућим грађевинским захватима, која ће се надовезати на будуће плаже испод Лаловине (са интересантним геолошким пресјечима у залеђу).
 - i) Посебну пажњу треба посветити визуелном идентитету овог комплекса наглашавањем појмова „зеленика“ — зелено — плажа као на примјер: „Хотел на зеленој плажи“ или слично.
 - j) Посебан је изазов пројектовање доградње према парку у архитектонско-обликовном смислу, а нарочито новизивање будуће структуре сегмента „Дунђеровић“ (као одређенита локација, иначе мора ући у оквир „Зелене плаже“).
 - k) Све ово подразумијева (садашњи објекат, парк и шире локација) стављање под заштиту одређеног степена која би се као обавеза утврдила у одговарајуће просторне планове.
- Колико ће од овога бити плански прихваћено и физички реализовано остаје да се види, али неопходно је апажавање друштвено-политичке заједнице, просторних планера, туристичких радника и институција заштите културно-историјских споменика, како би се овај значајни локалитет прошлости и будућности туризма истражио.

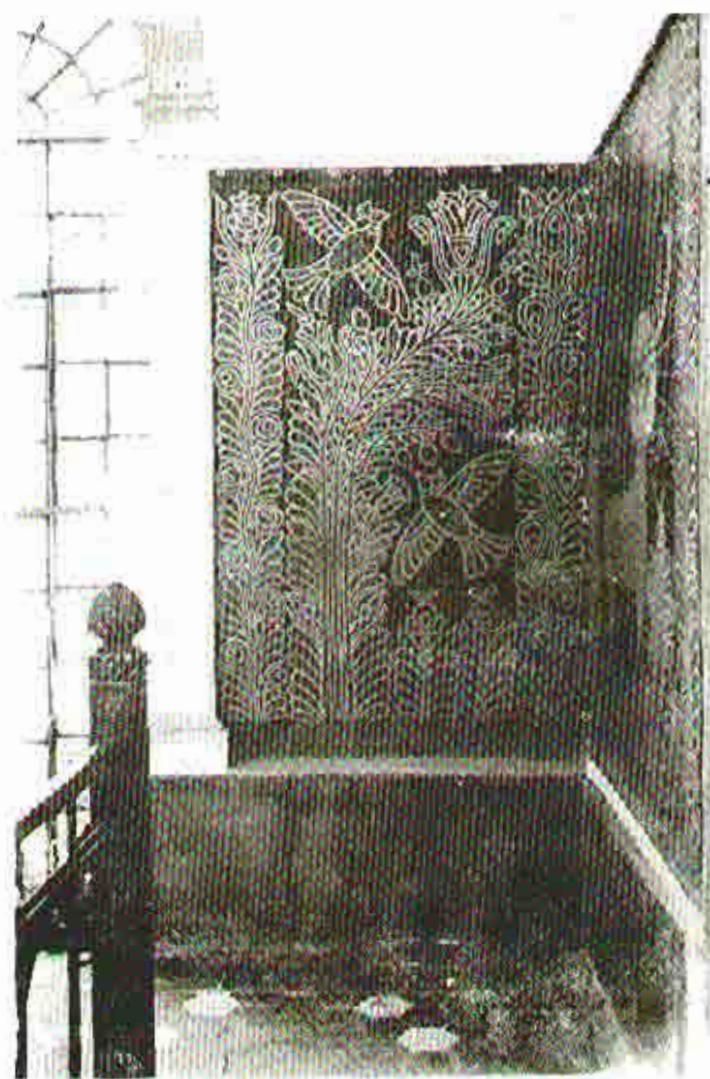
„Пансион на зеленој плажи“ из 1905. године, као одмаралиште 1986. године Примјер историјстичког романтицизма.

Манифеклектизам у архитектури: „Слијепи“ отвори на фасадама.

Распуштјен форме и функције архитектонског објекта, типичан за историцизам XIX вијека.

Равнотежа и веза са раздјелницом вијекова ентеријером рохантинистичког јутенцетна.

Јединствен споменик и екстеријера складиштима декоративним
примјерима сецесије у парку.

ЛИТЕРАТУРА

- Умјетност у слици, Европа од класицизма до савремених стремљења,
„Отокар Кершовани”, Ријека, 1979. г.
- Добровић, Н.: Савремена архитектура I, „Грађевинска књига”, Београд,
1965. г.
- Havas, R.: Dalmacija, „Divald Károly, műntezetének kiadása”, Budapest,
1905. g.
- Magyat, Z.: Hotel »Plaža« Zelenika od 1902. do 1960. godine, „Бока”, 6—7.
зборник радова из науке, културе и умјетности, СИЗ науке и кул-
туре Херцег-Нови, Херцег-Нови, 1975. г.

SUMMARY

ARCHITECTURAL-HISTORIC ANALYSIS OF THE «PENSION NA ZELENOJ PLAŽI» AT ZELENIKA

Caba MAGYAR
Marin ĐURASIN

The «Pension na zelenoj plazi» (Pension at the green beach) at Zelenika, as a tourist facility, was established by Dr Anton Magyar of Hungarian origin, in 1902 and was the first complex of the kind on the southern Adriatic Coast.

After the golden period of economic and cultural flourishing of the Bay of Kotor during the 17th and 18th centuries, in the 19th century there was a rapid decay of naval economy which had been the only source of the well-being of the people in the Bay.

The owner of the «Pension» noticed the first feasibilities of the tourist offer in the function of the economic development and by 1905 he had enlarged the capacity of his facility to about 50 beds and 5 apartments with organized tourist programme (accommodation, meals, beach, excursions etc.).

The original architectural nucleus (family country house on the beach) had some elements of Secession and even Pre-Cubism in architectural orientation, as a reaction to the historic eclecticism of the Europe of the time.

The request to accept always more guests gave the impulse to the construction of the annex and «incorporation» of the architectural «embryo» into a complex which gave way to out-of-date epoch and finally became a heraldic example of historic romanticism by imitating symmetric spatial shape of a «fortress on the shore» with the emphasised idea of tourist attraction of the time.

Between the two Wars the heir Adorjan Magyar continued the hotel trade and enriched the entrance part of the interior with frescos in Jugendstil — romantic way based on Hungarian folk motifs in ornamental technique on a red background complementary to the green main trait.

By sculptural arrangement of the already grown park, the architectural-visual identity got its final form and definition of the exterior — object — interior system.

After World War II and an attempt to revive tourist trade, the tourism of this region was seriously harmed in 1960, at the beginning of the tourist boom, when the facility was turned into a children resort of closed type and suffered inappropriate rebuilding.

The facility and the surrounding area are planned to be included in the future tourist centre «Lalovina» of about 1,500 beds in commercial tourism and will be reconstructed with due attention to the architectural-historic features both of the function and inherited architectural form.